

էթէ բազմահմուտ գիտականի համարս ստանալը, Աղլը կը փառաւորուի, որովհետեւ Դուք անոր մէկ անհատն էք, մէկ փղըր անգամն էք: Արդարաւոր, ուղղադրո՞ւ, անկեղծ ու անխորախ գործառնութեամբ բարձրացուցէ մեր տահային անունը, որ կարծաւ եւս բարձրացման: Եղէք նեցուկ Չեր ընտանեաց, որ անհայտնաբեր յառած եւ աշխարհէն իւր նորափոխի՞ թողընենք: Բայց:

Ահա այսօր գարոնական զհողութեանը, որտառուչ հոգաւորութեանը վերջին ժամը կը հնչէ եւ կը սկսի երկունիկ յոյս մը, զոր միշտ կարծի պահելու պիտի ջանար եւ պիտի արծարծէր: Երկրիս վրայ Չեր փնտռելու ամենամեծ բանն է՝ Չեր հօր որհնալիս ինչը, եւ զգուշանալու ամենապիտան որ երկրից բլլայ Չեր մեր անէնքը: Հուսկ ուրեմն, Սիբեի Սանունը իմ, վերջին հրածեղի հետ կ'ուզեմ գործակ Չեր սրտին մէջ արագութեամբ գէպ ի Չեր այս գիտական օրորանք: Չեր Վարժարանն էր միշտ Չեղի՝ Չեր սիրելի զտառաւորը: Հաս միառեղ հրճուեցանք, միասին արտագայտ, իտարս ինդակեցանք, զիրար ջաշխեցնցինք... Պիտի շարունակենք անքն: Դուք ալ շարունակեցէք գտնաւ իրենց եւ ակնարկ մը նետել Չեր վտառակութեանը վրայ: Ատան հնք — եւ կերպով ժ'իսկ ապահով —, թէ պիտի սիրէք այս ուսումնաւորին ու պիտի ի թմբէ հան իսկ կիցընանք դժուարութեանը ու արտակուսեաց մէջ: Եւ թեւեւ արշաւալ շրջանը բոլորելով՝ արտաքուստ կը խզուի մեր կապը, բայց ունի ի վարձապիտէր եւ սիրտ կը միանանք՝ ներքին անուկ կապով, զորենք թող անխելի պահէ Բարձրակն՝ յոյժ եւ յաշխութեան տալով Չեղի, Սիբեի Սանունը իմ, եւ մեզի ալ Չեր յաշխութեանը տեսնելու հրճուանքը պարզեւէ եւ գիտական տալեկաններ հասուցած բլլալու պարծանքը շնորհէ մեզի... Է. Գ. Վ. ՄԻՆԵՆԿԻՆՍԿԻ:

ՀՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԻ - ՈՐԴՐՏՈՐԻ ՊԵՏԱԹԻՐՆԵՆ ԸՍՑ
ՆՈՐԱԲԵՏԱՆԵՆ ԵՎ ՊԵՏԱԹԻՐ ՍԵՂՈՒԻ
ՈՐԶՆԵՐԻՐԻԹԵՆՆԵՆ

(Հարաւորութեան)

Արշաւանց յԱսորիս:

36. . . . Ի ժամանակի յորում՝ ճակատագիրն եւ կան հաստ: Մաննացի իրանգուի վրայ՝ որ հնա-
գան ծառայ մին էր եւ իմ լուծս էր սիրեր,
37. զիւր որդին Ազա անոր գահին վրայ նստուցած
էր, Ուրարտացի Ուրշա իւր կողմանէ Ումիլդիս,
Զեկիրտու եւ Միսիստիս՝ երկուք զեղբայրս,
ուս կողմակալս

¹ Մաննա կամ Մանաս երկրին մէջ վիճակն: Յես
Սարգսիս Զարգարութեանը, աղ. 110:

² Մանուկտոն գաւառն, որ այս ժամանակներն Ման-
նայի մէջ վիճակն էր. սակայն թուի թէ Նիկողայոսի Դաւ-

38. տաղս Մաննայի պատգամաւորներ խուրեցի,
եւ զանոնք անխորախութեան յորդորեց: Իրենց
տեսնէ՝ Ազգի թխալը գժուարին Ուսու լըրան
վրայ նետեցին: Ուլլուսուսու:
39. Մաննացի՝ որ իւր հօր գահն ելած էր, Ու-
րարտացի Ուրշային վտահայտաւ, եւ իւր բեր-
գաւազաւորներն Չեք իւր պարգէն անոր տուաւ:
40. Չարդաւալ արտիւ՝ Վարդանանց զօրաց գու-
մարութիւնը ակնակ ժողովցի, առիւծի նման
մանչեցի, եւ այն երկիրներու տիրելու ձեռն ի
գործ արկի: Մաննացի Ուլլուսուսու:
41. Իմ արշաւանագ ժողովար (՝) տեսաւ. թողուց
իւր ջաղալը, եւ սարսափած՝ գժուարին լըրանց
ապաստաններուն մէջ ամրացաւ: Իղերտուի՝ իւր
արշայական ջաղալին, իղերտայի, Արմիդ-
42. իւր մանր բերգաւազաւորներուն տիրեցի, հրով
այրեցին, ապականեցին: Ուրարտացի Ուրշան
Ուսու գժուարին լըրան վրայ զարկի. իւր ար-
ջուական սերունդէն 250՝ հոգի:
43. Գերի ըսնեցին, իւր իշխանութեան 8 երկիրնե-
րուն մէջ գահուսղ 55 ամաւր եւ պարտապատ
ջաղալները՝ իւր գժուարամատոյց 11 բերդա-
ջաղալներով միասուղ առի, ի հուր դա-
տեցայ:
44. Վնոր՝ Մաննացի Ուլլուսուսուն անած 22 բեր-
գաւազաւորներ Վարդանանց երկրին միացուցի:
28 բերդաւորաց Զուլայալի երկրին՝ ինճակի
45. Տիլուսեայ՝ երկրին Անգիայ՝ առի, 4,200 մար-
դիկ՝ իրենց զաւթով՝ քնեցի տարի: Զեկիրտացի
Միսիստիս:
46. Իմ գէնքերես վախաւ. իւր երկրին զօրակա-
նոնք լըրանքուն մէջ վախաւ. անոր հետեւ
լըրանուեցաւ:
47. Վնոր արշայական ջաղալը զՊարաւ ի հուր
գատեցայ: անոր շղակալայց 23 ամաւր ջաղա-
լացն տիրեցի, անոնց կողպարտն առի տարի:
48. Մուսախաւու եւ Չուրուկկա՝ Մաննայի ջա-
ղալները՝ որոնք Միսիստիսին վտահայտալ
էին՝ առի, կողպարտնին առեալ տարի:
49. Ումիլդիցի Բազդաստանն մարթալեծ ըրի:
Չուրուկկուն՝ իւր գերդասաւանդն արտասահ-
ման ըրի, Վմառի՝ մէջ նստեցուցի:
50. Մաննացի Ուլլուսուսուն ըրած գործն գժուա-
րամատոյց լըրանց մէջ լսեց. թռնայ նման
թռաւ եկաւ, ոտքերուն փարսեցայ:
51. Վնոր անհամար յանցուածաց ներեցի. մնացայ
անոր շարագործութիւնը. ներսմն շնորհեցի

ժակեցայ տանն (Ք. ա. Վ. զար) անկէ բաժնուան կը
նկատուէր:

- 1 Ք. ա. 716 տարին:
- 2 Մանուկ հարաւոր արեւմտեան կողմը՝ Վարձաւու-
նեաց Մանուկ ջաղալը:
- 3 Ըստ Զարգարութեանց (աղ. 186) 280:
- 4 Թեքես Ազրգեթի Զուհայ գաւառն, որ Անգիա
(Անճեւացի) վիճակն մէջ ըլլաւ: Էր:
- 5 Ըստ երեսութիւն վերադոյն 444 տողին մէջ տես-
նաւ: Զուլայալի երկրն արշայակն: Գաւուկկու անունն
երանեան Գեւորկէս անուն հետ նոյն է: Բուն հին պարս-
կական ձեռն է՝ Գահաշտուկ:
- 6 Վարդը մէջ Ուրշա գետին վերին կողմանց աղա-
կողմը՝ Համաթ (Եպիփանիա) ջաղալը:

- անոր իրեն արքայական գահուն վրայ նստեցուցի:
52. — 22 բերդաքաղաքներ՝ Հանդերձ 2 ամուր քաղաքներով՝ զորոնք Ուրլային եւ Միտառտինն ձեռքէն առած էին, անոր տուին. անոր աւերակայ երկիրը նորոգեցի:
53. Իմ արքայական պատկերս շինեցի. Ասուրայ՝ իմ տեսանման զօրութիւնն անոր վրան գրեցի, ապապայ ժամանակաց Համար՝ իւր արքայական քաղաքն իջիւրտիկ մէջ կանգնեցի:
54. Եւ իրիցի Յանգուին Հարկը՝ ձեռք, արջառ եւ ոչխարներ՝ իւր ամուր քաղաքն Խուրուսկիայի մէջ ընդունեցայ:
55. Կարալացի՝ Ասուրի եւ Ալաբարայի Խոտի՝ որոնք Ասուրայ լուծը թոճափած եւ (ուրիշն)՝ ծառայութեան տակ մտած էին,
56. զԱսուրիին մորթաղբեր ըրի. Կարալայի բնակիչները՝ որքան եւ էին, եւ գիտորի իւր գերդաստանովն արտասահման ըրի, զանոնք Ամասի մէջ նստեցուցի:
57. Սուկկիւ, Բալա, Իբիտիկնա, Պապպա, Լալլա կնա քաղաքաց բնակիչներն իրենց տեղերէն Հանեցի տարի, Գնանակիս եւ Խառտոցոց երկրին մէջ նստեցուցի:
58. Կիկամմա վիճակին 6 քաղաքաց տիրեցի, զՄիգաւարրի Սուրգադիայի քաղաքացեալ ընենցի. այն քաղաքները Պարուս երկրին կողմնակալութեան միացուցի:

Արշաւանք ի Մարս:

72. . . . Մուճաճիցի Ուրգանա՝ որ Ուրլայի
73. Ուրարտացոյ վաստահանալով՝ առաւայտին պարտաւորութիւնը մոռցած էր, Մուճաճի երկրն ամբողջ զորքով մարտնչեալ նման ծածկեցի:
74. Եւ նա՝ իւր կեանքն ազատելու համար՝ միակ միայնակ փախտական գնաց, իւր լեռանց վրայ ելաւ: Յաղթանակաւ Մուճաճի քաղաքը մտայ:
75. Իւր կնիք, իւր ուստերը, իւր դոսերը, ինչքն ու գլխը, իւր պալատան գանձը՝ որջափ եւ էր, միանգամայն 20,170 մարդիկ իրենց ստացուններովն,
76. իրեն քաղդիս եւ Բազարաթուս՝ աստուածներովն, ասոնց ճակ ինչքեքովն՝ յաւարի առի՝ Ուրլա Ուրարտուի թագաւորն

1 Բուի թէ Կարալս երկրին Կապուսան նախն տրեւմաղիզը փոքր վիճակ մէն էր:

2 Ասիւնք՝ Ուրարտոցի Ուրլային: Յօթին 716:

3 Հաւանակածորեն զԱսուրականի Պապպարանեաց գահաւան:

4 Գ. ա. 714 տարին:

5 Ըստ ընտցրիկ՝ Խալ-րի-ա, որ Ուրարտեան ժողովոց գերագոյն աստուածն էր:

6 Ազգային ճարտ. ծածկեցուցեալ արձանադրութեանց մէջ այդ դիւքն յիշուի:

7 Սուր գեղերէն՝ Խարտառայոյ պալատին ժ. Գ. արահէ Հարթ ընդգրկներով (bas-reliefs) ներկայացուած են: 8 եւ Botta, Monument de Ninive, t. II, pl. 140, 141.

77. Մուճաճի քաղաքին կործանիլը, իւր քաղդիս աստուածոյն աւարի առնուիլը լսեց. իւր իսկ ձեռքովն իւր դասույն երկաթի դաշուինն իրեն զինքն ի կենաց զաւակեց:
78. Ուրարտուի վրայ՝ իւր բովանդակ տարածութեամբ թշուառութիւն հասուցի, հին բնակող մարդիկը կոծ ու ողբի մէջ նետեցի: — Ցարխուսայ:
79. Միլիթացին ընդդիմահարիլ ջանկացաւ. դիցն մեծաց վճռը բռնարարեց, եւ իւր ընծայն զլացաւ: Ի զայրոյթ սրտիս զՄիլիթացոյ:
80. Իւր թագաւորական քաղաքը՝ իւր վիճակին քաղաքներովն միատեղ՝ պուտուկներս պէս խորտակեցի: Չանք իւր կնան, իւր ուստերըն, իւր դոսերըն, իւր պալատան գանձինն՝ որջափ իւրն էր՝
81. այլ եւ 5,000 զերի ինկած զօրակոնք՝ իւր ամբողջ Ցիլիւրիսէն հանեալ տարի. զանոնք յաւար դասեցի:

112. . . . Կամմաճիցի Մուտալու՝ այր տախիլը եւ չարարարոյ, դիցն անուինն անպատկառ, որ նիւթէր
113. ոճի, եւ չարիս կը խորհէր, Ուրարտայ թագաւորն Արգիտայի վաստահանալ էր. օգնականի մը՝ որ զանի շէր կրնար աղատել. իւր հարկին ու արդը՝ իւր տարեկան սակին պայմանաժամը թողուց որ անցնի, եւ զլացաւ իւր ընծայն: Ի զայրոյթ սրտիս
114. պատեալովիկ կառքովս եւ հեծեալներովս . . . անոր դէմ ճամբայ կայ: Արշաւանաց մոտենալը նա տեսաւ. թողուց իւր քաղաքը, անկէ ետքը չտեսնուեցաւ:

Խորասպատայ պալատին ժիւ սրահի Ցարգիրն:

1. Ապարանք Սարգանի՝ մեծի արքային, հզոր արքային,
7. Եւ մացի Խուճանիգաւորն զօրութիւնը խորտակեցի, Կարալուս եւ Սուրգա երկրները, Կիլիկիա եւ Խաթիար քաղաքներն ոչնչացուցի. Միլիթացոց ոչնչուիլ վրայ՝ մինչեւ Բիլիկ լեռն
8. եւ Իլիւլ երկիրը՝ Ասորեստանի լուծը գրի: Ուրարտու երկրին աւերեցի. Մուճաճի քաղաքն աւերեցի. Անդիա եւ Չիկիրտու երկրները կործանեցի. Մաննացիները խաղաղացուցի
9. եւ ի խաղաղութեան բնակեցուցի:

1 Գ. ա. 714 տարին:

2 Մեր ազգային արձանադրութեանց Արգիտայի Բ. թագաւորն (Գ. ա. 714- իր 685):

3 708 թ. տարի:

4 Ցեւ ի հաւանայոց Վիլլեյէրսը՝ Die Keilinschrifttexte Sargons, 1889, էջք 80-95, եւ Գ. Միլիթայի Annales des rois d'Assyrie, 1875, էջ 158 եւ հետեւ:

16. Կառուել, Թաթև, Խէլակիւն՝ երկրները բնակել
բեր. Մասիի երկրին թաղաւորը զՄիտա ար-
տաբանցի
47. Կառավարութեանս Եւ. տարին՝ Ուրա Ուրա-
տացին Ումիշիտցի Եւրազատարին,
48. Զեկերտուցի [Միտաութին] եւ Մանայ կողմա-
կաներուն յոռի խորհուրդներով իւր նախարար
49. [խաւրած էր. անոնք] իրենց կողմանէ լուր խաւ-
րեցին, զանոնք ինծ մէ եւ Ազայեն՝ իրենց տեսան
որդին՝ օտարացուց,
50. . . . * բաւա զանոնք: Ուսու գծաւորին լեւան
վրայ Մանա երկիրը սոռիւնիստաւ բրին,
51. Ազայի՝ իրենց տեսան՝ գիտիւ նախեցին: Ման-
նայի փրկութեան համար Ասորայ իմ տեսանս՝
ձեռքբա վերցուցի. զբանակս Ասորայ
52. զյաղթապաւսմարս գումարեցի: Ուսու լեւան
վրայ՝ ուր որ Ազայի գիտիւ նախաւ էին՝ զԲազ-
գատարին մարթապարծ բրին,
53. Մանայի բնակչաց տեսիւ բրին: Ուլուսունուին՝
զոր Ազայի գահուն վրայ նստեցուցի, բովան-
գակ Մանա երկիրը
54. [կացուցի] հպատակ: Մանայի Ուլուսունու
Ասոր գեց յարգութիւն ընծայելով (°), իւր
երկիրը է *
55. Ուրաբապի Ուրաշային [վատահալաւ] զԱսորիւ
կարաւայցին եւ զիտաի Ալաբաբային
56. ինչի գէժ՝ սպաստամեղեցուց, Ուրաբիցի Ուր-
շային հպատակութիւն ընծու զանոնք զրդեց:
Ի զԱրայի՝ սրախ՝
57. Ասորայ յաղթապաւսմարս բանակները գումա-
րեցի: Մանա երկրին տիրելու համար . . . *

Գլանի արձանագրութիւնն՝:

1. Սարուկին՝ Բելայ փոխանորդն, Ասորայ վեմ՝
բարմն
14. արեւելից հեռաւոր Մարշ,
Եւրի, Խիլի,
15. Բեթ-Խաթման, Պարուս, Մանա, Ուրաբուս,
Կապուս, Թաթև եւ Մասիի երկրներուն իւր
հզոր ձեռն տիրեց.
16. իւր պաշտօնեայնէրն իրը կողմակալներ անոնց
վրայ դրաւ. անոնց վրայ՝ նման Ասորեստանեայց՝
հարկեր ու տուրքեր դրաւ:
17. Բաւլ գիւցալն՝ որ
23. (աւերեց) զԲեթ-Խաթման, որուն իշխանը
զԱրաբիս՝ որ Սարգանին շնորհքը մոռցած՝
Ուրաբուսի ու Մարտի թաղաւորաց՝
24. վատթար օգնականաց՝ վատհայեցաւ էր, ա-
ռեալ է բաց տարաւ

1 Այս է՝ Կիլիկիա:
2 Գ. Խ. 716:
3 Գեւի Cuneif. inser. of West. Asia, հոր. Ա.
տիւս. 36. եւ է հաւաքածոյս Եր. Երաւարայ՝ Keil. Bibl.,
1890, հոր. Բ. էջը 38-51 2. Վիլհելմ իւր հաւաքածոյն
մէջ չուի այս արձանագրելը:

25. Այր Գիւցալն որ
26. Բեթ-Խաթման զաղաւրդ: զԱսորի Խաթաթաթան՝ գե-
տինը զարկաւ,
27. զՈւրաբի աւերեց եւ Մուսաբի երկրին աւա-
րեց, մինչդեռ Ուրա՝ Ուրաբուսի թաղաւորն՝
անոր երեսաց օտարիկ օտարաւիկն՝ անցիւր
զէնքով իւր կենաց վերջ կու տար.
28. որն որ Պապա՝ եւ Լալուկին երկրաց, Սուկիւս,
Բալա եւ Իրիտիկայ զաղաւրդ կայանքը՝ փո-
խեց, որոնք Կապու երկրին գէժ կործանուեալ (°)
նիւթած էին.
29. որ Անգիա եւ Զեկերտի երկրները կործանեց.
որ անոնց զօրականները գաւանց (°) պէտ մը-
թեց, եւ բովանգակ թշնամաց վրայ դեղ
մահու արկեց. [էջը.]
30. հզորն (°) անաստ Մարտիները նուա-
31. որ զրուեալ Մանայնէրը ժողովեց, աւերաւ
Խիլի երկիրը կարաւարեց,
32. որ զԿիլիկի ասպետը կիւսեց, ինչ թշնամուն
լեւանը զգրեցուց (°), որ զյաղթապաւսլ (°)
Խաթի Ալաբաբային իւր զաղաւրդն հեռացուց.
33. որ Արաբայ երկրին ոչնչացուց. անոր զաղա-
ւապեան Ասորին շարաւար պատեց (°)

Նիմրուտայ արձանագրութիւնն՝:

1. Ապարանը Սարուկինայ՝ փոխանորդի Բելայ,
քրմապետի Ասորայ
9. որ անհանգիստ Մանան կարգի
դրաւ,
12. որ Մանա, Կարաւուս եւ Պաղդիբի երկրներ
ուն տիրեց . . . որ հեռաւոր Մարտի մինչեւ
յէլս արեւու նուաճեց.

Լառնաւայի հարթ Կոթողն՝:

Սէ-Ա (Բ). 1. Սարգան՝ արքայ մեծ [արքայ
հզոր],

1 Հաւանականորէն՝ Պապարուսեաց գաւառ Վա-
պարանի մէջ: Պապա՝ ըստ Խաթաթաթայ պաշտան
մէն Արմանգարին, աղ. 57:
2 Իմա՝ բնակչոց կոչուեցն:
3 Հ. Ա. Լէյպտեյն գանուած այս արձանագրու-
թիւնն երկու փմաստականի վրայ փորագրեալ է: Զայն
հրատարակեց իւր հաւաքածոյն մէջ Inscriptions in
the cuneiform character եւն, տիւսիք 33-34. Գեւ
Հ. Վիլհելմ Die Keilinschrifttexte Sargons, էջը
168-173, եւ Եր. Երաւար՝ Keil. Bibl. հոր. Բ. էջը
34-39:
4 Թուի թէ այս երկրն՝ Խամեհաւմանայ Գ. Հարթ
Կոթողին արձանագրութեան մէջ սին Բ. աղ. 7 յիշուած
Պաղդիբա զաղաւրդի վիճակն էր:
5 Այս արձանագրութիւնն՝ որ զարգիս Պերլիկի Մու-
սարանին մէջ է, երկրամասն (basalte) քարի մը վրայ
փորագրուած է, եւ 1848ին Կիւրթիս Լառնաւայ զաղաւրդին
հարաւակողմը գտնուեցաւ: Հին Կիւրթիս զաղաւրդին փառա-
ւաց տակ: Գեւ է Cuneif. inser. of West. Asia, հոր

26. Եփփառի մինչև [Մոսս]
27. Բնի ինեւ նուաճեցի. յըրուեցի
28. [Ելաւն] խումբանիւսու զորութիւնը.
29. Երկունեցի կարալա երկրը, [Սուրա] երկրը,
30. Կերիսի քաղաքը, խարխար քաղաքը,
31. Մեք-շինը, շերիկի իւլիւնը,
37. Նուաճեցի Մանա երկրը,
38. Անդիա եւ Ջիկիրիսի երկրները [տանտն],
39. [Եղբ] Մուսնիկի Ուրաւան [իւր գերդաստ-
40. դէպքի գիւս եւ զիւրաքարաւ գիւս . . . *
41. Ի գերութիւն վարեցի,
42. Աւարտունի [բովանդակ] տարածութեամբն՝
43. Կոծ [ու որք] հասուցի.
44. անոր մէջ [քնադողաց վրայ] ի . . . *
45. առգ եւ աշխարհմ գրի (°)
46. [Ջար]իկ Ուրաւ [Ուրաւագիւն]
47. Աւաւ գիւսարին լեւան [վրայ].
48. Աւսիկ ճակատամարտէ վախճաւ. [շունին
49. Իւր իսկ ձեռքովն [իւր գտուոյն] երկաթի գաւ-
50. Իւր կենաց [վերջ] առաւալ:

Ճոց արձանագրութիւնն¹

(Տեսակ 40. առջ 1) “Ապարանք Սարգոնի՝
մեծ արքայի . . . ,
(Տեսակ 40. առջ 12—25) “Հօր, կարդ . . .
Եւրայ երկին թագաւորը զիւսմանիւսի ա փա-
խուստ գարնայց. Մանայ, կարալայի, Անդիայի,
Ջիկիրիսի . . . երկրները նուաճեց. Ուրարթուի՝
երկրին պատարակց՝ հաստարակեց. Մուսնիք քա-
ղաքը առաւ. եւ Ուրաւ՝ Ուրարթու երկրին թա-
գաւորն՝ (Իւր իսկ ձեռքովն իւր կենացը դրուեց). . . ,
[Մեք, առջ 26—49] Կապիցի
բովանդակ տունը տապալեց: Թագին է Բեւ-Բեւ-
բուրասայ երկրները նուաճեց: . . . ,

Սննեքերիմայ (Ք. ա. 705—682)

Դէլլէօրի Գլանին հատուածակողման
արձանագրութիւնն²

Սէւ Բ. 1. Սինաիրիքա՝ արքայ հօր,

2. արքայ Ասորեստանի, աշխարհի լորից
կողմանց արքայ,

Գ. Իսով 11. 6. Մեծան՝ Annales des rois d'Assyrie,
էջ 207. եւ 2. Վեբեր՝ Die Keilinschrifttexte
Sargons, էջ 174. 177: Եւ. Լըմուրայ հասարակ
սո արձանագրութիւնը չունի:

¹ Խորագրաւորը դրուածն է զիւսուր գրած առկն՝
մարդի քաղի ունեցող եւ թիւաւոր հպայտան երկու ցուլ
զանուան է, որոնց արուեստներն մեղմեղ արձանագրի մէջ
գտնուի, զոր 6. Մեծան իւր Annales des rois d'Assyrie,
էջ 192 եւ չհաստատուած է: Բնական այդ սուսրագիւնի
թագմանութիւններն չէլը լին առ հասարակ, սակայն մեծ
վերայգրեւ տուելը յաւանդ էլ քերէն՝ որպէս զի տեղեւ
յիւնէլ կարողաւ երկրին փաւ նախկին երկրաց կարգին մէջ
սխալած բնաց ցուցուի:

² Վեբեր իւր գրութիւնը [Ուրարթու]:

³ Հաստատուելով՝ արձանագրութիւն ինքնեղն եւ
վեբերն ընդաւր՝ 1830 տարին Նիւմաէին մէջ գտնուեցաւ:

10. Ասոր՝ լեւան մեծ,
13. վերին ծովէն՝ դէպ ի մուսու արեւու՝
14. մինչեւ ցատրին ծովն դէպ յարեւելս,
15. բոլոր բովանդակ մնապարծները ստից տակ
հպասակեցուց:
Սէւ Գ.
66. Հինգերորդ արշաւանքին՝ մարդիկն Ցու-
մուր՝ բի,
67. Սարուն, Իմամա, Կերլու, խալուդա,
68. Գուա եւ Գանա քաղաքաց, որոնք նման բունոյ
արծուոյ՝ [վրայ]
69. թռչնաց թագաւորի՝ Նիբուր՝ գիւսարին լեւան
70. իրենց բնակատեղին ունէին, լծոյ՝ տակ զերենք
չէին դրած:
71. Նիբուր լեւան ստորաք բանակս դրի.
72. քաղաքարիկ անձնապահեցու (°)
73. եւ ճակատամարտիս անեղծանելն զորքերովն
74. վայրենի եղան մը պէս անոնց ճակատ մատու-
ցի եւս: [Նային հօր վտանքը
75. Չարք, Ժոժորներ, լեւանց զաւիւրայրը, լեւա-
76. անցայ իմ գահու վրայ: Այն տեղն որ գեւա-
պակի համար կարի գիւսարին էր,
77. ստից վրայ իջայ. այժմայն մը նման, բարձրա-
բերկ կատարներուն վրայ
78. անոնց դէմ էլայ: Ուր որ ծանկերը [կը նստին.
79. հանգչեցնել պէտք էր, քաղաքայտի մը վրայ]
80. ծարաւիս դէմ լեւանային ցուրտ աղբերակնց (°)
չուրը կը խմէին: [հետամուտ եղայ,
81. Անաուսու լեւանքու բարձնաց վրայ անոնց]
82. անոնց վրայ պարտութիւն տաի: Անոնց քա-
ղաքաց տիրեցի:
Սէւ Գ. 1. անոնց առաջ կորցնալ տուի.
աւերեցի, քանդեցի, հրով այրեցի:
2. Երես գարնուցի ընդէմ Մանիսի՝
3. բնաստ թագաւորի Ուկիլ քաղաքին՝ յերկրին
Դաւալ, լծեցաւ տաի
4. չբացուած նուր շաւիղներու, անանցանելի
զաւիւրներու մէջ՝ առաջի
5. գիւսարին լեւանց՝ ինծմ առաջ տակաւին
6. թագաւորաց իմ նախնեաց եւս մէկն մտած էր
7. Անարա եւ Ուկպա ահալին լեւանց ստորուն
8. բանակս դրի. ես իսկ գահուս աթոռոյն վրայ՝
9. ճակատամարտիս բովանդակ զորքերովն
10. քաղաքարութեամբ (°) մտանք կրեցնու մէջ:
11. Տաճանքս սեպ լեւանց գագաթներուն վրայ
էլայ:
12. Այն Մանիկ զորացս սպերուն փոշին [զոյն]
13. տեսաւ. զՈւկկու իւր արքայական քաղաքը թա-
14. հնաւորին տեղ փախաւ: ՉՈւկկու պաշարեցի,
անոր տիրեցի, [տապալտածք ու գլխի
15. կողմուսուն առի տարի Ամեն հարաւար եղածը:]

Իւր կռիւնքովն տապալելն անաւան սովորաւոր Դէլլէօրի
Գլան իւր կողմէն. եւ զարդի Բիւրանական Թաւգարսին
մէջ է: Տես ի հասարակայն Եւ. Լըմուրայ Keil. Bibl.,
հար Բ, էջ 80—113:

⁴ Վանոյ ծովն:

⁵ Այս անունը կորուստան ցմարիք գտնուին ա-
նուան իւստ նման է:

⁶ Տես Ասորեստիւրապալայ Ցարիք. առջ 70 եւ 73:

16. իր պալատան գանձն անոր մէջն [քաղաքաց]
17. գուրս հանել տուի, յաւար դասեցի. եւ 38[
18. որոնք իր վեճակն կը պատկանէին՝ տիրեցի.
19. մարդիկ, իշխան, արջաւ, օդիք եւ այլ իր անոնց մէջն [այրեցի]
20. յաւարի առի, աւերեցի, քանդեցի, կրակով[

Նապի-Նունուս քրոյ արձանագրութիւնն՝:

16. Տու-մուր-րի. քաղաքին մարդիկը՝ որոնք գ. ժ. աւ-րին լեռան մը վրան կը բնակին, զինպէս յադ-թաւհարեցի. Ուկկու. քաղաքը,
17. այլ եւ անոնց բովանդատ բնակատեղիքը մեր-կալից հեղեղի նման ուշնշացուցի:

Պահիր-Բէլայ՝ Ամաղիյա քաղաքի կուսա-կալին առ Սենքերիմ՝ նամակն՝

1. Աւարդայն՝ տեր իմ, քու ծառայդ Պահիր-Բէլ.
2. խաղաղութիւն լիցի արքային՝ տեսան իմում,
3. խաղաղութիւն թագաւորի երկրին,
4. խաղաղութիւն բերդերուն.
5. Քաղաւորին՝ տեսան իմը՝ սիրան լաւ բլայ,
6. Ուրարուին լուրերուն նկատմամբ՝
7. զորոնք հանապազօր կը խաւրեմ,
8. եկաւ տատեն սարս հետ
9. եւ բաւա թէ կուտակալն
10. Բաւաւնիւնայ եւ երկրորդ հրամանատարն
11. զինքը խաւրեցին. Հարգաւ քաղաքին մէջ
12. պաշտօնական անշուշտ պահպանութիւն բրին,
13. եւ քաղաքէ ի քաղաք՝ մինչեւ Տուրուսայն՝
14. քու գրեկէդ առաջ. [քաղաքը]
15. եւ Արգիսիայ՝ գետաւանն եկաւ.
16. Նաւե Նոյն Նիւթիմի վրայ լուրերը
17. զորոնք խաւրեցի քեզի. եւ Նիւթիմի վրայ
18. իսկ գուն վճիռ չառելի. եւ քու ձիերդ՝
19. որոնք գետաւանին յանձնուած էին՝
20. խաւրեցին:

1 Նիւտի Բժւլան մարդաբէր, բլայն մէջ գանուե-ցաւ արեւմտադարձեան տարեալին, որ զարգիս ի կոտանե-գնաւորի կը պահուի: Յետ Cuneif. inscr. of West-Asia, հար. Ա. տիպի 43. տես եւ Եր. Երատեր՝ Keil. Bibl., հար. Բ. էէջ 118-119:

2 Գեորգ Սմիթ անգղիացին այս նամակը 1874 տարին՝ Նիւտի Բժւլայն վրայ Պահիր-Բէլի գետին եւ Սենքերիմ-այ պալատին փրատարներու մէջ գտած է: Նամակը քոր մին է, որուն վրայ կուտակալն անպակտի գրութեամբ իւր անգղիայի բնակաւորի կը խաւրէ: Յիշեալ անգղիացի տտորաւանն իւր Assyrian Discoveries գրքին մէջ (էջ 308, 54. եւ 64 ապագոյ) տալիս կ'ըսէ. «Մեր հաւաքա-ծոյնն մէջ հետաքրքրական նամակ մը կայ, զոր Պահիր-Բէլ Սմիթ (Սմաղիյա) քաղաքին կուտակալն Սենքերիմի ուղղած է: Այս նամակն Մադիստ մասը կը թարգմանեմ: Որովտ գետինը, նամակն Մադիստ մասն տակալին հրատարակուած է: Ամաղիյա՝ ոչ թէ Սմիթ՝ այլ Գորգուսի հրատարակ արեւմ. տակալմը Ամաղիյա քաղաքն է անտարակոյց»:

3 Ճէշիւ. Յուսպայ, արքի վան քաղաքն:

4 Արգիսիա Բ. (Բ. ա. 714 իր 685):

Ասորախիդիկիւնայ Ա. (Ք. ա. 682—668) (ընկեալ) Բ. Հատուածակողման արձա-նագրութիւնն՝

- Սէւէ Ա. 1. Պատաստեցի [գգեստա, ողբերու ձայներ] հնչեցուցի,
2. առիծի մը նման մահնչեցի. սիրտս աղաղակեց:
3. Իմ հայրենական տանն իշխանութիւնը գոր-ծանելու, իմ քրմութիւնն կատարելու (՝) համար
4. աղաղակեցի զԱսուր, զԱին, զՀամաս, զԲէլ, զՆարաւ եւ զՆերգալ,
5. գիտար Նիւնուէի եւ գիտար Աբիբայ:
6. Անոնք իմ խօսքը լսեցին:
7. Իրենց հաւատարմութեան տեղն (ինծի) շառա-գոյն տախտակ (՝) մի յանձնեցին.
8. զորացիք, քաւի, մի ուշանար,
9. «Մնք քու քովէդ կ'երթանք, քու թշնամի-նեղդ կը նաւաճնեք», [չտախտ]
10. Մէկ օր, երկու օր եւ զարմայ. զորացս երեսը
11. յետս կոչս շնայեցայ. ձերաւն կազմեմք, ձեռք հարկիքը [կը քաշեն, վար առնել չտուի.
12. որոնք իմ պատերազմական կաշ ու կազմածո]
13. պատերազմի վրան (՝) չպարզեցին:
14. Հարաւս՝ ամառնի սառամանիբէն, ցրտութենէն եւ տառախի փոթորիկն չխախայ: [չտախտ]
15. փետրաւոր շահեն՝ թուշոյ նման թեւերս
16. որպէս զի թշնամիներս յերկիր կործանեմ:
17. Բաւա եւ արգաւ ընթացիւք դէպ ի Նիւնուէ ծամրայ ելայ: [գալ զորքն առջեւ]
18. Խանիւ-բաբասա՝ երկրին մէջ անոնց՝ բովան-
19. կանգնեցան. բնդը զմեզ իմաց գնացից ամեն կող-մանէ իրենց զէնքերը շարժեցին:
20. Երկիւք գիցն մեծաց՝ տեսանց իմաց՝ զանոնք յերկիր կործանեցին: [զարհուստ]
21. Հզօր ճակատամարտիս յարձակումն տեսան:
22. Խաւսը՝ կուռց ու ճակատամարտի տիկինն՝ որ իմ քրմութիւնն կը սիրէ,
23. իմ քովս կեցաւ, անոնց լայնալիքը խորտակեց,
24. անոնց յարգարեալ ճակարկ ձեղքեց:
25. Անոնց բանակին մէջ բռնի. «սա ե մեր թա-գաւորն»:
26. Իւր բարձր հրամանաւն՝ իմ կողմս կեցան եւ *

1 Թեւեւ այս արձանագրութիւնն վեց սիւնն կը բաղկանայ, տակալն իւրաքանչիւր սեան վերին կետին կը պալկին: Արձանագրի Սենքերիմի մահաւան վրայ ակ-նարկութիւն մ'ընելով կը տեսի: Ասորախիդիկի Ս. Պարց Ասորաւան: Իր հայրապետի եղբոր վրայ կատարած յաղ-թութիւնը չուն մեզ կ'առաջէ: Յետ բնագրի ի Cuneif. inscr. of West Asia, հար. Գ. 15: 18. եւ Budge, The History of Esarhaddon, էէջ 20-25. տես եւ Եր. Երատեր՝ Keil. Bibl. հար. Բ. էէջ 140-143:

2 Յուսպայ. փետրաւոր 681:

3 Ասորեստաններն սիրելուս:

4 Թաւի թէ Ասորախիդիկի Սենքերիմի մահաւան ժամանակ կաղաթովից մէջ էր:

5 Յետ Թաղաղգալաւարայ Ա. Հատուածակողման արձանաց. Ե. 34. ըստ որում Միլիթիա (Միլիթիան) քա-ղաքն այն երկրին մէջ էր: Ըստ այսմ ճակատամարտն Գա-լիսիոյն վրայ տեղի ունեցաւ:

6 Ասորիքն Արքամէլքայ եւ Սանտարայ:

- Սիւն Գ. 1. Խէլ-իւ-ի բնակաց ծածորակը
առ. ոսն կրկնեցի
16. Յերկիր կործանեցի Մաննայի ապստամբ, ան-
ստան բնակիչները [զայն]
17. Եւ անոնց զօրք. զիսպակահ (Երկիր) Ապու-
18. դանակից մէ՛ որ չէր կարող զանոնք փրկել,
զինուք ընդ ընդ արկի՝

Արշաւանք ի Քաղէաստան, յԱրա-
քիա եւ յԱսորիս:

Ա. եւ Գ. Հատուածակողմանքն՝

- Սիւն Ա. 1. Ասուբախեզդինա՝ . . . Թաղաւոր
Ասորեստանի,
55. աւարող Արզանի՝ քաղաքին,
56. . . . * ի վտակն Մուսրի՝ երկրին.
Սիւն Բ. 1. Գ. . . . *, [չորդի Սուխիւայ՝],
2. Ասորեստան առիւ,
3. Նինուէի Ելքին դրան մօտ՝
4. արջերու (?), շուներու եւ կինճերու հետ
5. զանոնք՝ շղթայներու աակ գրի:
27. յերկիր կործանող բնակչաց Մաննայի
28. ապստամբաց անասապից,
29. որ զգրա խապակահ՝
30. (Երկիր) Ապուզադայ՝՝ նիզակակցոյ որ չէր
կրնար զանոնք փրկել,
31. զինուք ընդ ընդ էարկի:

Ասորքանիքաղայ (Բ. ա. 668—իւր 638)
Ռասսամայ Գլանին Տարեգրութիւնքն՝

- Սիւն Ա. 1. Եւ Ասորքանիքաղ՝ . . .
2. Երեցագոյն արքայորդի ի կանանոցե . . .

1 Ապուզադ անուան նախաւոր մեծ պէտք էր որ
Ապուզադ կամ Ապուզադ քաղաք, զոր Երեմիայ (ԾԱ. 27)
Աբգանալ (Ալիսեւ-ի) հետ պէտք է համեմատել: Աս-
որքա՝ վասպուրականի Ամալի-Չոր գուստին հետ նոյն
կը համարմէ:

2 Յու. Ա. Լ. Լյարա Inscriptions in the
cuneif. character, տիպիք 20-29, եւ Եթ. Էրասթեր՝
Keil. Bibl., հար. Բ. էջ 124 եւս.
3 Փուրի Բէն այս քաղաքն իւր անունը Արածանի
գետին առան է:
4 Ինչպիսի (Հանիթ) վիճակին արեւմտիկողմէ՝ նախ-
րեան երկիր մէ, զոր Եգիպտոսի (Մասսոր) հետ պէտք ըն-
չափմէ: Յու. Fr. Hommel, Geschichte Babyl. und
Assyr., 1885, էջ 774, և անոթ. 3:

5 Բրիտանական Քաղաքանիք K 2671? առիտո-
կին համեմատ. Fr. Hommel, անթ:

6 Այսպէս ըստ բնագրի:

7 Արամեագրութիւնս գլանի մէ վրայ փորագրուան
է, որ ասորիկեան հատուածակողմէ մէն է: Հնութեանց
խուզէն Արմիդը Ռասամ 1878 տարին գտաւ զայն ի Գի-
սիայային պալատան Գուստինքի, որ Նինուէի մի պալատ-
անն էր: Յու. Fr. Cuneif. inser. of West Asia,
հար. Ե. տիպիք 1-10. ան եւ Եթ. Էրասթերայ հատու-
նայ Keil. Bibl., հար. Բ. էջ 158-287:

- Սիւն Բ.
126. Իմ շորրորդ արշաւանքիս՝ զօրքս խաղացոյցի,
ընդդէմ՝ Ախսերի-յ՝
127. Մաննայի Թագաւորին՝ ծամբայն բռնեցի: Ի
հրամանէ Ասուբայ, Սինայ, Էամասայ,
128. Ռամմանայ, Բէլայ, Ներուլայ,
129. Նինիքայ, Ներգաղայ եւ Նուսիւրայ՝ Մաննայի
վրայ քաղեցի, հոն յաղթանակու առաւ-
նացայ: [որաց Թիւն չկար,
130. Անոր քաղաքները՝ ամուրներն ու փորքները]
131. առի մինչեւ ցիզերառու. աւերեցի, քանդեցի,
հրով պրցեցի: [արջու եւ ոչխարներ
132. Այն քաղաքներէն մարդիկ, ձկներ, իշխան,
133. կորեղեւ Հանեցի, յաւարի առի: Ախսեր
արշաւանացս գալը [Թորուց,
134. լեցե, զիզերառու իր արքայական քաղաքը]
Սիւն Գ. 1. Գլանաւ յիշատատու՝ քաղաք
նորա ապուինի. ևն առաւ
2. Գագար: Այս վիճակին՝ 2 տրեցի, 10 օրուան
եւ 5 օրուան ծամբայ
3. յաւեր դարձուցի, աւերակաց աւաղ Թափեցի:
4. Ախսեր՝ որ իմ ճոխութեան չվախցաւ, ի հրա-
մանէ Խատարայ՝ [ըսած էր,
5. որ Արեւելի մէջ կը բնակի, որ յառաջդոյն]
6. "Ախսերի" Մաննայի Թագաւորին մահը ես"
7. Ինչպէս ըսած եմ՝ պիտ' որ կատարեմ", ևս իր
ծառայից մեւքը զանի մասնեց:
8. Իր երկրին մարդիկն անոր դէմ ապստամբու-
թիւն մ'ըրին. անոր դիմալը իւր քաղաքին մեծ
փորքին վրայ [Թորուցին:
9. Նեանեցին, իր մարմնը դեպիք տարածուած]
10. Անոր եղբայրը, անոր քերդատամբը, անոր
հօրը տան սերունդները զինուք ընջեցի:
11. Յեմայ՝ իր որդին Աւալին անոր գահին վրայ
նստաւ:
12. Զօրութիւն Ասուբայ, Սինայ, Էամասայ,
Ռամմանայ, Բէլայ, . . .
13. Նինուէի Խատարայ՝ Թագաւորայն ի կրկնաւորու,
14. Արեւելոյի Խատարայ, Նինիքայ, Ներգաղայ եւ
Նուսիւրի՝
15. դիցն մեծաց՝ տերանց իմոց՝ տեսաւ նա
16. եւ իմ ընդս խնամքեցաւ:
17. Ինքն զինքն ի կեանս պահելու համար՝ խոտո-
վանցաւ իր յանցանքները, յաղերս անկաւ
իմ ճոխութեանս:
18. Զերիքինի՝ իր նսած մէկ որդին,
19. Նինուէի խաւրց, եւ նա աղքետ համբուրեց:
20. Ընդհա անոր շնորհեցի:
21. Հաշտութեան ողջունել իմ գեպանս իրկեցի:
22. Իր երկամուրեղն սերած զուսար մը իբր եր-
կրքայական կին ինձ իրկեց:
23. Իր առաջուան խառնակաց հարկը՝ զոր Թագաւա-
րայ իմ հարցս կառավարութեան աստին
24. գագրեցուցած էին, իմ առջեւ բերին:
25. Անոր առաջուան հարկին վրայ 30 մի
26. աւելցուցի, անոր վրայ գրի:

1 Գ. Սիմոն Բ. Գլանին համեմատ (Գ. 45) "ՍԱ-
արանի":

2 Այսինքն իշտատու քաղաքին վիճակին:

Արշաւանը յեւա՛մ, ի Բաղնիստան,
յԱրարիա եւն:

Սէ-Ն ժ.

40. Էարգուրի՛, Ռարբուրի թագաւորն՝
41. որուն հարքն թագաւորը՝ իմ հօրս
42. եղբայրութիւն յայտարարած էին,
43. այն ատեն Էարգուրի՛ այն նշանաւոր գործերը՝
44. զորոնք գիշն մեծամեծք ինծի սահմանած էին, լսեցի:
45. Որդւոյ մը նման՝ իր հօրս՝ «տերութիւն»՝ ծաւ-
46. եւ բոս այնմ
47. ծանայց՝ «ողջոյն»
48. «արքայի» տեսան իմեւմ՝:
49. Եւ յարգութեամբ՝ հպատակութեամբ իւր ծանր ընծայն
50. իմ առջեւ տանել տաւաւ:

Գ. Սմիթայ Ա. Գլանին Տարեգրութիւնըն՝
(այլ ընթերցում)

Սէ-Ն Գ. 43. Չորրորդ արշաւանին՝ զորքս ժողկեցի.

44. Ախտերի՛ Մաննայի թագաւորին գեմ
45. Եւ լազքս ուղղեցի:
46. Ի հրամանէ Աստայ, Սինայ, Էամասայ, Ռամ-մանայ, Բէլայ, Նարովայ, [Թագաւորն
47. Նինուէի Իստարայ՝ Նիմուրիի աստուածային]
48. Եւ Իստարայ Արեւելի, Նինիւայ, Ներգալայ Եւ Նուսկուի:
49. Մաննա մտայ եւ յաղթողաբար խաղացի — քալեցի:
50. Անոր ամուր քաղաքները եւ փղըները՝ որոնք անհամար էին,
51. մինչեւ Իդիբուու՝ քաղաք՝ դեպ ի Ներս,
52. աւերեցի, քանդեցի, հրով այրեցի: Մարդիկ, ձիեր,
53. էշեր, արջաւ Եւ ոչխար ի մէջ քաղաքացն
54. այնոցիկ առեալ — հանեցի եւ յաւար դատեցի:
55. Ախտերի արշաւանաց մտնեալը լսեց,
56. Իւր արջայական քաղաքը ղիզիբուս թողուց,
57. Իշխտատարի՛ իւր ապաւինի քաղաքը փխտաւ:
58. Հոն դադար առաւ: Այս վիճակին տիրեցի.
59. — 10 Եւ 5 օրուան գնացքի ճամբայն յաւեր դարձուցի,
60. աւերակաց աւազ թափեցի:

1 Էարգուրիս Գ. (Ք. ա. իր 645-620) =

2 Այս տիպարն եւ հետեւեալ տղիւրուն մէջ զոր-ծածուած խոսքերն՝ Ռարբուրի թագաւորին կողմանէ բուն քաղաքական հպատակութիւն չեն յայտնի: Չեզաւուրբացի թագաւոր մը որ Ասորեստանի թագաւորի մէջ քաղաքականորէն հպատակ եւ անոր հարկատու եղած ըլլայ: Ուստի բովանդակ այս պարբերութիւնն՝ Էարգուրիս Գ-ի կողմանէ Ասորեստանի անկէն նկատմամբ պատուոյ եւ յարգութեան ցոյց մը մեզի կը ծանուցանէ: Ձայս կը հաստատուի վերագոյն 41 եւ 42 տողերուն բովանդակութիւնով:

3 Ցես ընդգրկը եւ՛ Ք. Սմիթայ History of Assyria, 1871, էջ 84 եւ: Գլանի զորդին ի Լիստան Բրիտանական թանգարանին մէջ է:

4 Այլ ընթերցում՝ Իդիբուու:

61. Ախտերի՛ որ իմ ճոխութենէս չվախցաւ,
62. Ի հրամանէ Իստարայ՝ որ Արեւելի մէջ կը բնակի, որն որ կանխաւ բաժնէ էր,
63. «Ախտերի՛ Մաննայի թագաւորին մահը ես՝
64. ինչպէս բաժնէ եմ, պիտի որ կատարեմ»:
65. Գանի մասնեց: Իր երկրին մարդիկն ի վերայ
66. անոր գիտելու իւր քաղաքին մեծ փողոցին վրայ նեւեցին:
67. Իր մարմինը գետինը տարածուած թողուցին: Անոր եղբարքը, անոր գերդաստանը,
68. անոր հօրը տան սերունդները զնէջով ջնջեցի:
69. Յետոյ Ուալլի՛ իւր որդիին՝ անոր գահը նստաւ:
70. Ձգորութիւն Ասուրայ, Սինայ, Էամասայ, Ռամմանայ, Բէլայ, Նարովայ, [Ի Նիգմուրս,
71. Նինուէի Իստարայ՝ աստուածային թագաւորն]
72. Արեւելի Իստարայ, Նինիւայ, Ներգալայ Եւ Նուսկուի:
73. Գիշն մեծաց՝ տերաց իմոց, տեսաւ նա, Եւ
74. Ինքն զինքն ի կեանս պահելու համար՝ խոտովանեցաւ իւր յանցանքները, յաղէս անկաւ:
75. Իմ ճոխութեանս: Ձերիսինն՝ իր ծնած մեկ որդին,
76. Նինուէ խաւրեց, Եւ նա ստրբոս պահաւ:
77. Ընորհս շնորհեցի անոր: Հաշտութեան ողջու-նիւ իմ գեղականս
78. Իրկեցի: Իր երկամանքն սերած դուստր մը
79. Ինչ խաւրեց իր երկրորդական կին:
80. Իր առաջուան հարկը՝ զոր թագաւորաց իմ հարց ի կառավարութեան տանն
81. դադեցուցած էին, իմ առջեւ բերին:
82. Անոր առաջուան հարկին վրայ 30 ձի աւել-ցուցի, անոր վրան դրի:

Գ. Սմիթայ Բ. Գլանին Տարեգրութիւնըն՝
(այլ ընթերցում)

Սէ-Ն Գ. 16. [Չորրորդ արշաւանին՝ ընդգեմ]

- Ախտերիայ
17. [արքային Մաննայ] գնացի:
18.* Նուաճէ (")
19.*
20.* [Ման]նացի
21.* Ասոր
22.* Ըրի . . . *
23. Ախտերի արշաւանին մտնեալը լսեց]
24. Եւ [իր զօրքը] Երկեց:
25. Դեպ ի կատարած գիշերոյ՝ նեւգութեամբ
26. Զակաց տալու համար յառաջ խաղացին:
27. Զօրացս հետ պատերազմելու նպատակաւ:
28. Պատերազմի մարդիկն անոնց հետ կուռեցան,
29. Գանոնք զարկին:
30. Գալտին երեք կրկնաժամու ճամբայ մը՝ ըն-

1 Ցես ընդգրկը եւ՛ Ք. Սմիթայ History of Assyria, 1871, էջ 89 եւ հետ. տես եւ Եր. Երատարայ հաւաքածոյն Keil. Bibl., հար. Բ., 1890, էջ 240-243: Գլանի զորդին ի Լիստան Բրիտանական թանգարանին մէջ կը պահուի:

- գարանի հարթավայրը անոնց գիտակերպով ըն-
ցուցին: [Գրեց մեծաց՝ իմ տերանցս,
31. Ի հրամանէ Ասուրայ, Սինայ եւ Լամասայ]
32. Երոնք զեա զօրացուցին, Մաննայի մէջ խա-
ղացի գնացի,
33. եւ յաղթանակաւ բուրդ կողմը քաղցին: Արշա-
ւանդն դառնալուս՝ Ախուրիսա՝ [Ասդիաս,
34. Երեւաքաղաք մը, Պաշա . . . օտ, Բուսուսու]
35. Ուրիկաման, Ուպիւր, Սինուա,
36. Դաղերինի, Դուր ամուր քաղաքները՝
37. փղբերնով հանդերձ որոց ոչ գոյր թիւ,
38. մինչեւ Իլդերի քաղաքն զէպ ի ներս՝ առի,
39. աւերեցի, քանդեցի, հրով այրեցի:
40. մարդիկ, ձիեր, իշեան, արջառ, ոչխարներ
41. այն քաղաքներէն [պուտ սահմանեցի,
42. Գուրս հանել տուի, զանոնք ի կապուտ կողմ-
43. Ախուրի իմ արշաւանի մօտեւալը լսեց:
44. զիլիթուտ իր արջայակներ քաղաք թողուց,
45. յԱրսանս՝ յիւր քաղաք պապանի փխաւ,
46. եւ զաղաք առաւ: Ի իլիթուտ, Ուրմիստի,
47. Ուսրիա իր ամուր քաղաքները՝ պաշարեցի:
48. Այս քաղաքներուն մէջ բնակող մարդիկը
49. փակեցի, անոնց կեանքը սեղանցի՝ նեղը ձգեցի:
50. Այս դաւառին տիրեցի, աւերեցի, քանդեցի,
հրով այրեցի: [աւերակց աւա-
51. — 10 եւ 5 օրուան գնացից ճամբայն աւերեցի]
52. վրան թակեցի, Արշաւանէս զարծին՝ (քա-
ղաք) Պատարիի վիճակին քաղաքներուն՝
53. զորոնք թագաւորաց իմ հարցս կառավարու-
թեան ժամանակ Մաննայից առած
54. իրեց սեպհակամած էին, [աւերեցի:
55. տիրեցի, հրով այրեցի, անոնց կողպուտը]
56. Այս քաղաքները Ասորեստանի միացուցի:
57. Արսանիս՝ քաղաքին վիճակը՝
58. Աղբանանի քաղաքին մօտ՝
59. Երբախչաթ երկրին մէջ, [ի Մաննա,
60. իրեց առաւելացն իրկրին կուսուրդացուց]
61. յաղթահարեցի, հրով այրեցի: Ձգադիսաթի՝
անոնց ամրոցին հրամանաւորը՝ սպաննեցի,
62. կողպուտը աւաքեցի:
63. Իրիստիանա քաղաքին վիճակին
64. տիրեցի, անոր քաղաքները յաղթահարեցի,
65. հրով այրեցի, անոր կողպուտը աւաքեցի:
66. Զակասամարտիս յարձակմամբն անոր վիճակը
աւերեցի,
67. անոր բովանդակ երկիրը փղբերկացուցի:
68. Ճին աւարաւ,
69. Ժանք ընծայիւր ողջամբ եւս զարմայ,
70. Ասորեստանի երկրին մոյս:
71. . . *բուա, Զրուրիգրի,
72. Գուսուշի, . . . *բուաթի
73. քաղաք ի սահմանս Ասորեստանի,
74. զորոնք թագաւորաց իմ հարցս կառավարու-
թեան ժամանակ
75. Մաննայից առած էին,
76. այս բնակավայրաց տիրեցի:

¹ Սասանայ Գլանին (Գ. 1) համանուն՝ «Երջաստուդ»,
եւ Գ. Սիմայ Ա. Գլանին մէջ (Գ. 57) «Երջաստուդ»:
Եւ Զակասամարտի՝ կապուտան ծովուն հիւսիսայ
արեւմտակողմը՝ Զոգեաց - վանք:

77. Մաննայիները անկէ հանեցի: [ու կազմածը
78. Ձիեր, զնջեր, անոնց պատերազմական կաշի
79. ի կապուտ կողպուտ Ասորեստան տարի:
80. Այս քաղաքները նորէն ստացեալ կալայ,
81. Ասորեստանի միացուցի:
82. Ախուրի՝ որ իմ ճոխութենէս չվախցաւ,
83. [Ասուր եւ] Խաւար զանի իր ծաւալուց ձեռքը
մատնեցին: [Թիւն մ'ըրին եւս:
84. Իր երկրին մարդիկն անոր զէմ ապստամբու-

Շարունակութիւնը (տողը 84—102) տես
Ռասսամայ Գլանին մէջ՝ սիւն Գ. 8—26,
եւ Գ. Սիմայ Ա. Գլանին մէջ՝ սիւն Գ.
65—82:

102. . . . Նոյն օրերն Բիթղիկեանցի՝ իշխանն
Մեղացուց,
Սիւն Գ. 1. Սարաթի եւ՝ Պարսիսա՝ Գա-
ղուս՝ որդիքն, իշխանին Զակայ,
2. իմ ճոխութենան լուծը նետած էին:
3. Անոնց ամրոցներէն 75ը առի. աւաքնին բար-
ձեալ տարի:
4. Ձերեցը եւս կենդանոյն ձեռք բերի, [չրեցի]:
5. եւ՝ Նիսուէ՝ իմ աերութեանս քաղաքը փխա-
* *

Ասորախիդդինայ Բ. (Բ. ա. իւր 635—
626)

Խեցեկտախտակի արձանագրութիւնն⁴

Հոգաւորը Ա. 1. [Ո՛վ Լաման՝ տեր] մեծ՝
կը պաղաւտի՝ քեզէ, սասուած հաստառ
վճայ, հեապար՝ [մեր յանցանքը]:

¹ Այս սմա 1—5 տողերն տես Զաւ. ի Փր. Լեօնդման,
Les origines de l'histoire, 2-րդ տպգր., Բ. հար.,
մասն Ա., էջը 643—644:

² Այսպէս՝ ըստ Փր. Լեօնդմանի:
³ Գաւ-ի, այլ ընթերցումս Գաւ-ի էջ. սեւ. . .
նք. Զրուրիգրի Keilinschriften und Geschichts-
forschung (1878, էջ 159, ծանօթ.) դրեցին մէջ՝ Գաղու-
սանուն տակ Ս. Գոցը Գոցը եւ «Գոց Զակայ»՝ ճանշուղ կը
փոս: Իսկ Փր. Լեօնդման (յիւ. դրեւ. տեղ, էջը 463—466)
Գ. Սիմայ նման նշան առաւ ի Գոց կը առաւորը. նա
չփոց՝ Զակայ պոսն կը մեկն, եւ մեր Զակայն զուսակն
անուծը Գոցի Զակայն՝ պարեց Սիւնից արեւելէն յառաւ
էկած կը հաստատու: Իսկ Գուգաղը նախնայն տեսնել նշան
իսկ Գոցայ տեսնելն յառաւ էկած կը համարի նշան հեղ-
նակն (տեղ, էջը 485—486): Համարաւ ճանաչակն ըստ առ-
նային համոզում ենք:

⁴ Գ. Սիմի ուղղղացի տառ բողջան գաւառ այս ար-
ձանագրութիւնը, որ երկու կողմեր բողջացեալ ըլլալով՝
առաջին S 2005 եւ երկրորդ S 4668 թուերով Բրիտա-
նական թանգարանին մէջ կը գտնուին: Ձայն հրատարակեց
Զաւ. Ա. Զ. Սեյս յիւրում՝ Babylonian literature,
Լոնտոն 1878, էջը 20, 78 եւ հետեւ: Տես եւ Եր. Զրուրիգրի
Keilinschriften und Geschichtsforschung, 1878,
էջը 318—320: Փր. Լեօնդման՝ Les Origines de l'His-
toire, 1882, 2-րդ տպգր., Բ. հար. Մասն Ա., էջը 350—354:
Boschawen, Babylonian dated tablets, տես ի
Transactions of the Soc. of Bibl. Archeol.,
vol. VI, pp. 21—22:
⁵ Արեւ. դէք:

2. Կըլէուհայ քաղաքացեան [կառ]արեթի: և որ առ Մամիտարըւն:
3. [քաղաքացեալ] Մեդացուց պատգամ խրկեց սպախ. «Իբարու հետ, . . . * երկրին հետ պիտ'որ միանանք»:
4. [Մամի]տարըւն անոր անսաց. իւր հասնուն թիւնը անոր առջևը բրաւ:
5. . . . * Այս տարի՝ ընդ Ասորբիդդինայ՝ արքային [Ասորեստանի պատերազմ՝ ըրաւ]:
6. Ըստ մեծի քոյղ ստառած իւրեանդ:
7. . . . * Մամիտարըւնայ՝ քաղաքացեան Մեդացուց . . . *
8. [Ասորբիդդին] արքայ Ասորեստանի՝ ի . . . *
Հասակաւոր Բ.
4. Կաստարեթի իւր զօրքերովն, Գիմիրացուց զօրքերովն, [նոքա ամենեքին թշնամիք,
5. Մեդացուց զօրքերովն, Մաննացուց զօրքերովն]:
6. Խաժեալ հեղեղեցին. . .
7. [Առին] զլէն մարտի եւ ճակատամարտի սպառնալիցան, հետեցին: [Պոլով,
8. Մերթ պատերազմիկ մեքենայներով, մերթ . . .]
9. մերթ երգմամբ եւ աստուածոց հնազանդելով, եւ . . . * մերթ յաւելաւածով . . . *
10. մերթ գանազուր թեան կազով [տիրեցին] բոլոր քաղաքաց:
11. Կէլուսացուց քաղաքը . . . * ի մէջ, խորտոմ քաղաքը, Կէլուսաց քաղաքը պաշարեցին:
12. Անոց ձեռքն խորտոմ քաղաքը եւ Կէլուսաց քաղաքը առաւ:
13. Ըսմամ՝ մեծութեան աչքն՝ անոց ձեռքին մէջ համբ:
14. — 5 [քաղաք՝ ի վեճակի] խորտոմ եւ Կէլուսաց քաղաքաց:
27. Կաստարեթի իւր զօրքերովն, Գիմիրացուց զօրքերովն, Մաննացուց զօրքերովն, [սարակ,
28. Մեդացուց զօրքերովն, նոքա թշնամիք առհասարակ:
29. խորտոմ քաղաքին եւ Կէլուսաց քաղաքին վրայ [յարձակեցան]: Կէլուսացուց խորտոմ քաղաքը:
30. խորտոմ քաղաքին հետ Կէլուսաց քաղաքը անոց ձեռքն առաւ, անոց ձեռքը ինկան:

Անունակիր Տարիներու Բ. Կանոնն՝ հանդերձ ծանօթութեամբը՝

Առաջի Կառն

- 1 Կէլուսար Ա., Գ. ա. 634—584:
- 2 Թերեւս 634 թ տարին:
- 3 Մամիտարըւն, ոչ թէ Մամիտարըւն:
- 4 «Զայստակն Մեդացուց մասն կարի շնատան ըլլալով, ընթերցուց անհատին և. սակայն . . . Կէլ Սաղաթուհի» Սեփարացուց մարտիկ, զը յիշուին անոնք, որոնք Սեւեփու եղբորը զը ընկալեցին: (Սէյր): Յետ Babyi. Litter., էջք 20, 80: Այս Սաղաթուհի՝ իբր Սպերդու-միշակ կրնայ նկատուիլ:
- 5 Յետ Cuneif. inser. of West. Asia. հար Բ. տախկ 52: Եր. Զարաթուստի հայտնային մէջ՝ հար Ա. էջք 208—215:

(Շամիրամինայ Դ. — 825—812 — Գ. ա. ժամանակ)

814. Մուշկիէն՝ Կիրուրի երկրին: Երկրին ինչու:

812. Ըսմակուսուս՝ Արախա երկրին: Ի Բ-Բէլն:

(Աղաղնիրարիայ Գ. — 812—783 — ժամանակ)

811. Բէլքաստաճարա՝ Մաղամուսի: Երկրին մէջ,

808. Բէլ-դան (°) . . . * պալատան պահակացան:

807. Զիւ-Բէլ, Գարբի-լուք (°): Երկրին Մաննայ,

803. Ասոր-ուր (°) ինչի՞ Արախա՝ երկրին: Եղբ ծովու: Ժանտախա: [ղաքն խառնակաւ,

802. Արաքմալիք Ալի-Զու-Բէլն՝ քաղաքին: Ի քա-

800. Ան . . . * Ամիդի քաղաքին: Երկրին Ա. Ա.

797. Ասորբէլուսուր՝ Կիրուրի երկրին: Ի քաղաքն Մուշուսուր:

795. Ուլինարաճար՝ Տուսխան երկրին: Ի քաղաքն [

792. Բէլքեղա (ա) ինչի՞ Միլիէլի՝ քաղաքին: Երկրին խառնակաւ:

785. Մարգուկարուսուր . . . * Երկրին խառնակաւ:

784. Նարուսուսուր՝ Կու-Բէլն՝ քաղաքին: Երկրին խառնակաւ:

783. Աղաղնաճիր՝ Մաղամուս քաղաքին: Երկրին ինչու:

(Սաղմանասարայ Գ. — 783—771 — ժամանակ)

782. Նալքաստաճիր՝ Միլիէլի քաղաքին: Երկրին խառն:

781. Սաղմանասար՝ արքայ Ասորեստանի: Երկրին

780. Ըսմաճիրուս, Տուրտան: Երկրին Ուրարուս:

779. Մարգուկեղանի. Գարբի-լուք (°): Երկրին Ուրարուս:

778. Բէլմուշաճիր՝ պալատան հարկարպետ: Երկրին

777. Նարուսուսուր՝ պաշտօնայ: Երկրին խառն:

776. Պանասուր-լու-խարայի՝ հարկարպետ երկրին:

Երկրին Ուրարուս: [արաւուս. Երկրին Նարուս:

774. Խասարգուր՝ Միլիէլի քաղաքին: Երկրին Ու-Երկրին ինչու:

(Ասորդանայ Գ. — 771—753 — ժամանակ)

769. Բէլմալիք՝ Արախա երկրին: Երկրին խառն:

768. Արալայ՝ Մաղամուս քաղաքին: Երկրին մէջ:

1 Ասաղուրախան իսկանդերի հարաւորդն՝ Աղաղի գետուն:

2 Աղանեց հարաւայ արեւմտակողմէ՝ Տուսխան քաղաքին վերան:

3 785 տարւոյն կեցաւ ծանօթութեան ներքին մարդը:

Բէլմեկէն Կիրուրի թէ այս քաղաքն խառնակաւ վերան մէջ եր:

4 Թուր թէ այս երկրին Սաղմանասարայ Բ. Նարուսուս Կիմոնի 51 թ տալին մէջ յիշուան Իգուս (արաւ. Իգուս) երկրին հետ նոյն եր. ուստի եւ Ջամուս երկրին փոքր մէկ վերան եր:

765. Ագարմունկներէ՛ք՝ Պերբուրի երկրին: Յերկրին
խաղաղի՛յոյ: . . .
764. Չիղգիլուն՝ Տուստան երկրին: Երկրին մէջ,
762. Տաթեւ՝ Ամիգ՝ քաղաքին: Ասուր քաղաքին
մէջ ապստամբութիւն:
761. Ագարմունկներ՝ Նինուէ քաղաքին: Արբանա
քաղաքին՝ մէջ ապստամբութիւն:
760. Լաթբու՝ - Կախ()ըն՝ քաղաքին: Արբանա
քաղաքին մէջ ապստամբութիւն:

Թագդաթփաղսարայ Գ. — 745—727 —
ժամանակ)

745. Ներմոլեղումուք՝ Աբախա քաղաքին։ Աբուռ-
ամանին 12 դ օրը Թադդաթի փաղաքը գահը
էլաւ
743. Թադդաթի քաղաքը՝ արքայ Ասորեստանին։ Ի
քաղաքն Աբուռը։ Ուրաքին զօրաց շէրդ։
739. Սինդակկէ՝ պաշտօնեայ։ Յերկին Ուլուքայա . . .
736. Ադարմալիք՝ Մժէէն քաղաքին։ Ի ստորոտ
Նաւ՝ լիբին։ [Ուրաքաուս . . .
735. Աուրաքայլիմանին՝ Աբախա երկիրն։ Յերկին [
738. Ասորդանինան(ն)ի՝ Մազամուս քաղաքին։
Յերկին Ռաւաւաւիք։
729. Նապիպարուլ՝ Նիբուռուրի երկիրն։ Թադաւարն
Բէլայ ձեռքը կը զանէ։
728. Ռուսարուրի՝ Տուսաւան քաղաքին։ Թադաւարն
Բէլայ ձեռքը կը զանէ։

(Սաղմանասարայ Դ. — 727—722 —
ժամանակ)

726. Մարդու կեցւումը՝ Ամբի քաղաքին: [Երկրին] միջ:

Նոյնափսի ցուցակի մը հատակոտորն՝
(Սարգոնի — 722—705 — ժամանակ)

707. Աւաղայրուի թին Շա-Աստ-բ-դ-սբբուն՝ կու-
սակալի Տառնան քաղաքին . . . * պալատ-
նին շրջապատեցաւ. եւ . . . *
708. Աւաղայրուի թին Ուպանխարբիլի՝ կուսակալի
Ասի-բի քաղաքին . . . * Միտակապոսի (°)
կառն-մատին . . . *

1 Այս քաղաքն՝ Վերդիշեալ Արքաւա երկրին գըլ-
խաւոր քաղաքն պէտք էր որ ըլլար:

- 1 Արբի-Մոյիս,
 2 Ասորաց հեթանոսական ձի:
 3 Ցարոնց հարսաց արեւմտական լեռ մը:
 4 Cuneiform inscr. of West. Asia, հար Բ.
 տետր 89: Իր. Երեստեր. Keil.Bibl. հար Բ. էջ 214 եւ 215:

(Ըրոշման) թղթի վ. ստացան

9 1 8 4 4 3

ԵՐԵՎԱՆԻ ՀԵՐՈՆՑԻ

Հեռագրական դրուժեան մէջ ամուղ-
ջական յեղաշրջում մը յառաջ բերել խոռ-
տացող գիւտ մը մօտ ժամանակներս Գերմանիա
Հրապարակական գործառնութեան պիտի յան-
ձուի: «Ելեւորական Հեռատիպ, մըն է այս, որ
Հնարուն է բերլի» Սիմէոն եւ Հայկալէի գոր-
ծարանին մէջ, տեսակ մը տպագրող Հեռագիր,
որուն կարգ մը գերազանց առաւելութիւններ
կ'ընծայուին, որոնք է գործածութեան գտնուող
վիտ բոլոր Հեռագիր դրուժիւններն զգալապէս
պիտի ամրապնդեն:

Արդէն երկար տարիներ է ի վեր՝ Պարիս, Լոնդոն, Դիւետորկ եւ ուրիշ բազմաթիւ մեծ քաղաքաց մէջ՝ գլխաւորաբար առեւտրական տնտեսուհի սակարանի լեւր Տաղորդեւոր Տամար Tickers անուն ապագորդ Տեռագորները կը գործածուէին, որոնց Տասարակաց պահասութիւնն էր՝ որ միայն մէկ ուղղութեամբ Տասակաւի էին, այսինքն թէ գործիքը՝ միայն Տեռագորդ տեղէն ընդունող տեղւոյն կամ մը Տաղորդեւ, բայց ոչ թէ՛ զատառայան, իսկ ընդունողին կրկին Տաքցում մը Տնարաւոր կ'ընէր։ Ուրեմն թէ՛ գործիքին միջոցաւ այնպիսի լեւր Տաղորդուէին՝ որոնց օտաւ կամ գունէ յայտաւեալ ըլլալն ընդունող ՆոյնՏնայան կը տեսնէր, չէր կրնար առաքողն լըցնի ճշգուծութիւն կամ իրարմը խնդրել, վասն զի գործիքին կազմութիւնն այնպիսի էր որ մէկ կողմն Տաղորդեւոր, միւսն Տաղորդուան ընդունաւոր Տամար յամրաքցուած էր։ Այս պակասութիւնն չաղորդմին զերծ է ելեկտրական Տեռատիպը, որով ոչ միայն երկուստեք նայալլալակ Տասակացորդութիւն Տնարաւոր կ'ըլլայ, այլ նաեւ բոլոր այն լեւրը, որոնք երկու տեղով մէջ կը փոխակալուին՝ աճն անգաման միեւնոյն ժամանակ, թէ զըզողնն եւ թէ ընդունողն գործիքին վրայ մաքուր տպագրով լըյս կ'ընէն։ Ասով երկու կողման ալ մշտական քննութեանն եւ Տամմատութեան ղեկաւորութիւն կ'ընծայուի, թէ արգեւք մոլորութիւն մը, սխալ ալ սպրգած չեն։ Բաց աստի, այս յետինը ելեկտրական Տեռատիպին մէջ շատ ցանցաւ կրնան պատահիլ, վասն զի սա այնպէս գիւրափառելի է, որ Նոյն իսկ բաղորդմն անտեղեակ մը կրնայ անմիջապէս անսխալ գրել փոխարարձաբար տպագրել։

Գործիքս մերձաւորապէս գրի մեքենայի
մը մեծութիւնն, եւ վերջնորս նման ստեղծնաշար